

цвітничних засобів, харчових і кормових добавок, а також пестицидів. Так, до липня 2006 р. в електротехнічних і електронних виробках, що знову почали виготовлятися, в ЄС була знайдена заміна різном важким металам – свинцю, ртуті, кадмію, хрому, а також малогорючим пластикам, які містять бром. Виробникам із третіх країн доведеться добитися того, щоб їхня продукція відповідала цим вимогам, якщо вони хочуть продавати свої вироби в країнах Євросоюзу [55].

Список літератури: 1. Брусиловский С.А. Эсхатология: мифы и реальность // Дельфис, № 1(6) /96 2. www.kmu.gov.ua/control/publish/article 3. OJ L 347 17.12.1973 p.51-52 зі зм.: OJ L 109 22.04.1982 p.1; OJ L 080 25.03.1986 p.51; OJ L 001 03.01.1994 p.263. 4. OJ L 001 03.01.1994 p.263. 5. OJ L 347 17.12.1973 p.53-63 6. OJ L 109 22.04.1982 p. 1-20 зі зм. OJ L 001 03.01.1994 p.263. 7. OJ L 80, 25. 3. 1986, p. 51. 8. OJ L 291, 10. 10. 1989, p. 55. 9. OJ L 187, 16. 7. 1988, p. 14. 10. OJ L 217, 13. 9. 1995, p. 14. 11. OJ L 265, 18. 10. 1996, p. 15. 12. OJ L 365, 31. 12. 1994, p. 10. 13. COM (96) 561 фин. 14. OJ C 286, 22. 9. 1997, p. 254; OJ C 321, 22. 10. 1997, p. 6. 15. OJ L 215 01.08.1998 p.73-75. 16. OJ L 262 27.09.1976 p.201-203 зі зм. OJ L 197 03.08.1979 p.37-38. 17. OJ L 339 01.12.1982 p.55-56. 18. OJ L 350 10.12.1982 p.34-35. 19. OJ L 147 06.06.1983 p.9-10. 20. OJ L 263 24.09.1983 p.33-36; OJ L 375 31.12.1985 p.1-2; OJ L 363 31.12.1991 p.36-38; OJ L 207 06.08.1999 p.18-20. 21. OJ L 269 11.10.1985 p.56-58. 22. OJ L 398 30.12.1989 p.19-23; OJ L 398 30.12.1989 p.24; OJ L 085 05.04.1991 p.34-36. 23. OJ L 186 12.07.1991 p.59-63. 24. OJ L 186 12.07.1991 p.64-65. 25. OJ L 188 22.07.1994 p.1-2. 26. OJ L 331 21.12.1994 p.7-9. 27. OJ L 137, 30. 5. 1990, p. 31. 28. OJ L 365 31.12.1994 p.1-9. 29. OJ L 231 12.09.1996 p.20-21. 30. OJ L 068 08.03.1997 p.24-26. 31. OJ L 116 06.05.1997 p.31-32. 32. OJ L 315 19.11.1997 p.13-14; OJ L 333 04.12.1997 p.1-84. 33. OJ L 166 01.07.1999 p.87-90. 34. OJ L 142 05.06.1999 p.22-25. 35. OJ L 078 26.03.1991 p.38-41. 36. OJ C 133 07.06.1978 p.1-2. 37. 80/372/EEC; OJ L 090 03.04.1980 p.45. 38. OJ C 139, 13.6.1977, p. 1. 39. OJ L 378 31.12.1982 p.1 зі зм. OJ L 001 03.01.1994 p.494. 40. OJ L 001, 03/01/1994 p. 494-500. 41. OJ L 409 31.12.1992 p.11-16. 42. OJ L 54, 25. 2. 1978, p. 19 зі змін. 83/29/EEC; OJ L 32, 3. 2. 1983, p. 28. 43. OJ C 317, 7. 12. 1991, p. 5; OJ C 94, 13. 4. 1992, p. 158; OJ C 305, 23. 11. 1992. 44. OJ C 030 04.02.1988 p.1. 45. OJ 196, 16. 8. 1967, p. 1 зі зм. OJ L 259, 15. 10. 1979, p. 10. 46. OJ L 030 02.02.1985 p.33. 47. OJ L 227 08.09.1993 p.9-18. 48. OJ L 358, 18. 12. 1986, p. 1. 49. OJ L 183, 29. 6. 1989, p. 1. 50. OJ L 15, 17. 1. 1987, p. 29. 51. OJ L 145 11.06.1988 p.35-37 зі зм.: OJ L 001 03.01.1994 p.263; OJ L 077 23.03.1999 p.22-23. 52. OJ L 358, 18. 12. 1986, p. 1. 53. OJ L 077 23.03.1999 p.22-33. 54. OJ L 263 09.10.1999 p.6-18. 55. Да-ма В. Как не погрязнуть в отходах? // Европа, журн. Комиссии ЕС. № 36. 2004. Февраль.

Надійшла до редакції 05.02.07

С. М. Протченко

СУТНІСТЬ ТА ВИДИ ЮРИДИЧНИХ ГАРАНТІЙ, ЯКІ ПЕРЕДБАЧЕНІ ДЛЯ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Становлення України як соціальної, правової держави, визнання людини найвищою соціальною цінністю, проголошення курсу на соціально орієнтовану ринкову економіку – все це пов'язано з реалізацією політики органів влади щодо забезпечення гідного рівня життя своїх громадян. Конституція України виокремлює певні категорії громадян України, що потребують додаткових гарантій соціального захисту з боку держави. До них, зокрема, належать громадяни, які, відповідно до ст. 17 Конституції України, перебувають на службі у військових формуваннях та

правоохоронних органах держави, забезпечуючи суверенітет і територіальну цілісність України, її економічну та інформаційну безпеку, а саме у Збройних Силах України, органах Служби безпеки України, міліції, прокуратури, охорони державного кордону України, податкової міліції, Управління державної охорони України, державної пожежної охорони, Державного департаменту України з питань виконання покарань тощо.

Проблематиці гарантій в юридичній літературі приділялося багато уваги, про що свідчать наукові праці таких авторів, як М. Г. Александров, Н. Б. Болотіна, В. С. Венедіктов, Л. Я. Гінцбург, О. Я. Лапка, І. Й. Магновський, К. Ю. Мельник, М. В. Молодцов, В. І. Прокопенко, О. І. Процевський, В. Г. Ротань, О. Є. Сонін, Г. І. Чанишева, Е. А. Хлистова та ін. Однак, незважаючи на численні дослідження, багато питань, пов'язаних з реалізацією наданих гарантій працівниками органів внутрішніх справ, залишаються невирішеними, що не може негативно не позначитися на рівні забезпеченості їх прав, свобод і законних інтересів, що, у свою чергу, *актуалізує* подальший науковий пошук у цьому напрямку. *Метою* даної статті є удосконалення теоретико-правових засад гарантій, які надаються працівникам органів внутрішніх справ. *Завданням* – аналіз точок зору вчених з означених питань, з'ясування сутності і видів гарантій, які надаються працівникам органів внутрішніх справ, а також їх аналіз. Наукова новизна статті визначається тим, що у ній в новому аспекті визначено сутність та систему гарантій, які надаються працівникам органів внутрішніх справ, проаналізовано їх конкретні види.

Аналіз наукової літератури з досліджуваної у проблематики надав змогу зробити висновок, що: по-перше, гарантії розглядаються як елемент правової системи; по-друге, їх пов'язують з іншими поняттями, такими, як міра охорони, міра правового захисту, юридична відповідальність; по-третє, вони вивчаються як самостійна категорія, яка має власні риси, об'єкт, а також систему, структуру та методи реалізації.

Необхідність додаткових гарантій соціальної захищеності правоохоронців як під час проходження служби, так і після її закінчення зумовлена, насамперед, тим, що служба у Збройних Силах України, інших військових формуваннях та правоохоронних органах держави пов'язана з ризиком для життя і здоров'я, підвищеними вимогами до дисципліни, професійної придатності, фахових, фізичних, вольових та інших якостей [1]. О. В. Лавриненко зазначає, що, коли умови праці законодавчо не викликають погіршення правового становища працівника міліції (щодо трудового законодавства), необхідно передбачити на рівні спеціального закону або Кодексу законів про працю України реальні мінімальні

компенсації в сфері оплати праці, соціально-побутових пільг, соціального забезпечення [2, с. 82].

Порядок проходження служби в органах внутрішніх справ врегульовано Положенням про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ, яке покладає на громадян, які перебувають на такій службі, додаткові обов'язки і відповідальність. Зокрема, громадяни України, які працюють в органах внутрішніх справ, зобов'язані виконувати свої професійні обов'язки і в неробочий час або поза службою. Приміром, працівник міліції, згідно з ч. 2 ст. 10 Закону України «Про міліцію», на території України, незалежно від посади, яку він обіймає, місцезнаходження і часу, зобов'язаний вжити заходів до попередження і припинення правопорушень [3]. Крім цього, до працівників органів внутрішніх справ у випадках, передбачених Конституцією України, у законодавчому порядку запроваджено певні обмеження окремих конституційних прав і свобод. Так, згідно з положеннями ч. 2 ст. 36 Конституції України та ч. 7 ст. 18 Закону України «Про міліцію» встановлено, що працівники органів внутрішніх справ не можуть бути членами політичних партій та громадських організацій, які мають політичну мету [4; 3]. Працівники органів внутрішніх справ також обмежені у встановлених Конституцією України правах на підприємницьку діяльність (ст. 42) [4]. Те ж саме визначене і у Законі України «Про міліцію», в якому вказується, що працівники міліції не можуть займатися будь-якими видами підприємницької діяльності, а також організувати страйки або брати в них участь (ч. 8 ст. 18) [3]. Щодо роботи за сумісництвом, то особам рядового і начальницького складу дозволяється працювати за сумісництвом безпосередньо в органах внутрішніх справ відповідно до порядку та умов, передбачених законодавством про сумісництво для робітників і службовців. В окремих випадках з дозволу Міністра внутрішніх справ України, начальника Головного управління внутрішніх справ Автономної Республіки Крим, області, м. Києва, м. Севастополя, начальника управління внутрішніх справ на транспорті, їм рівних і вищестоящих, допускається робота за сумісництвом на підприємствах, в установах і організаціях інших міністерств і відомств, згідно із законодавством. Перелік підрозділів органів внутрішніх справ, працівникам яких забороняється сумісництво за окремими видами трудової діяльності, визначається Міністром внутрішніх справ України.

Юридичні енциклопедії [5, с. 59; 6, с. 74; 7, с. 52; 8, с. 104–110], законодавство України не дають прямої відповіді на це питання та розглядають гарантії як певні способи захисту прав (при вирішенні трудових спорів тощо). Поняття «гарантії» також розглядають як цивілістичний інститут забезпечення виконання зобов'язання. У мовознавчому розумінні «гарантії» – це умови, що

забезпечують успіх чого-небудь [9, с. 328]. «гарантія» походить від французького слова *garantie* – порука; умова, яка забезпечує щось [10, с. 197]. Зрозуміло, що і таке визначення поняття «гарантії» не може нас задовольнити, але попередньо можна зробити висновок, що ключовим елементом у визначенні сутності гарантії є певні умови, які в більшій чи меншій мірі забезпечують щось. Більшість учених в галузі трудового права визначають гарантії як засоби, за допомогою яких забезпечується здійснення наданих працівникам прав у сфері соціально-трудоких відносин [11, с. 70; 12, с. 188; 13, с. 351]. У статті терміни «гарантії» та «юридичні гарантії» розглядаються як синоніми.

Внаслідок досягнення певного рівня розвитку законодавства про працю з'явилася правова конструкція гарантійних виплат та гарантійних доплат. Її становленням трудове право зобов'язане прагненню держави забезпечити збереження рівня доходів працівника в тих випадках, коли він за встановленими законодавством підставами не виконував трудові обов'язки. Встановлення такого права працівників є певною мірою втручанням держави в приватні відносини роботодавця і працівника [14, с. 40]. Обов'язок здійснити гарантійні виплати покладається на роботодавця як додатковий в тих випадках, коли держава відволікає в своїх інтересах працівника від роботи, і встановлює, що оплатити час, протягом якого працівник не працював (а роботодавець, таким чином, не отримав результатів його праці), повинен все той же роботодавець. З урахуванням такого характеру гарантійних виплат в науці вже висувалися пропозиції перекласти тягар збереження майнової сфери працівника на державу, якщо вона зацікавлена у відволіканні працівника від виконання трудових обов'язків [15, с. 111].

Гарантійні виплати, за загальним правилом, замінюють заробітну плату працівника, гарантійні доплати йдуть понад заробітну плату. І гарантійні виплати, і доплати мають на меті не допустити зниження заробітку працівника у випадках, коли він звільняється від виконання трудових обов'язків. Відмінність їх від заробітної плати полягає у тому, що заробітна плата виплачується за виконання службових обов'язків, а гарантійні виплати виплачуються не за працю, її результати, а гарантують оплату в передбачених законом випадках.

Протягом всього періоду існування законодавства про працю як окремої галузі і гарантій як правового явища, законодавець ухилився від того, щоб дати легальне визначення поняття гарантій. На цей недолік Кодексу законів про працю і законодавства про працю в цілому, зверталася увага в науці, зокрема, в працях російських вчених [16, с. 82]. Відсутність нормативного визначення гарантій посилюється відсутністю у законодавця єдиного

розуміння цієї категорії. Тим часом, необхідність легального визначення цього економіко-правового явища зумовлена не тільки тим, що в ньому має потребу як практика, так і теорія; потребу в такому визначенні має також законодавець, оскільки йому необхідні певні орієнтири, за допомогою яких він міг би правильно визначити юридичну природу правових конструкцій, що створюються ним.

Аналіз вітчизняного законодавства дозволяє виділити наступні види гарантій, що надаються працівникам органів внутрішніх справ:

- 1) перепідготовка (перекваліфікація) та підвищення кваліфікації зі збереженням грошового утримання;
- 2) щорічна оплачувана відпустка;
- 3) медичне обслуговування працівників органів внутрішніх справ, а також членів їхніх родин;
- 4) пенсійне забезпечення за вислугу років та пенсійне забезпечення членів сім'ї працівника органів внутрішніх справ в разі його смерті, що настала у зв'язку з виконанням ним службових обов'язків;
- 5) обов'язкове державне страхування співробітників органів внутрішніх справ;
- 6) компенсації витрат працівників ОВС на комунальні послуги та інших витрат, пов'язаних із службово-трудою діяльністю;
- 7) гарантії і компенсації працівникам, які суміщають службу в ОВС із навчанням;
- 8) гарантії та компенсації працівникам ОВС, які направлені для проходження служби в іншу місцевість;
- 9) гарантії та компенсації працівникам, які звільняються з органів внутрішніх справ.

У період реформування органів внутрішніх справ особливого значення набуває така гарантія працівників органів внутрішніх справ України як перепідготовка (перекваліфікація) та підвищення кваліфікації зі збереженням грошового утримання на період навчання.

Перед початком розгляду зазначеної гарантії, перш за все слід розмежувати поняття «перепідготовка» та «підвищення кваліфікації» працівників органів внутрішніх справ України. Так, перепідготовка працівника ОВС є процесом зміни кваліфікації. Під час підвищення кваліфікації рівень здатності до професійних дій працівника органів внутрішніх справ приводиться у відповідність до професійних вимог.

Підвищення кваліфікації працівників ОВС є організаційним видом системи професійної підготовки рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ України, яке здійснюється з метою послідовного удосконалення професійної майстерності, ви-

вчення найновіших досягнень науки і техніки, використання позитивного досвіду у роботі. Працівники органів (підрозділів) внутрішніх справ направляються на навчання до ВНЗ, на курси підвищення кваліфікації з відривом від роботи по конкретній спеціалізації або посаді один раз у п'ять років. Нормативний термін навчання – один місяць.

Згідно зі ст. 29 Закону України «Про державну службу», працівники міліції повинні підвищувати свою кваліфікацію постійно, у тому числі через навчання у відповідних навчальних закладах, як правило, не рідше одного разу на п'ять років. Результати навчання і підвищення кваліфікації є однією з підстав для просування по службі. Одним з додаткових стимулів підвищення кваліфікації працівників органів внутрішніх справ є проведення атестації осіб рядового на начальницького складу органів внутрішніх справ.

За особами, що проходять перепідготовку (перекваліфікацію) чи підвищення кваліфікації з відривом від служби, на весь період навчання зберігається грошове утримання, відповідно до об'ємної посади. Крім цього особи рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ та військовослужбовці строкової служби внутрішніх військ на період вступних випробувань до навчальних закладів МВС України забезпечуються грошовим утриманням, згідно з установленими нормами, та безкоштовним проїздом за рахунок органів і підрозділів внутрішніх справ, внутрішніх військ.

Період навчання зараховується до загального спеціального трудового стажу.

Стаття 35 Закону України «Про державну службу» встановлює також в якості гарантії для державних службовців щорічну оплачувану відпустку. Цей закон встановлює щорічну відпустку тривалістю 30 днів, особам, що мають стаж роботи в державних органах понад 10 років, надається додаткова оплачувана відпустка тривалістю до 15 календарних днів. Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ України конкретизує тривалість відпустки залежно від вислуги років, обчисленої в порядку, передбаченому для призначення пенсій працівникам органів внутрішніх справ України. За рішенням Міністра внутрішніх справ у виняткових випадках можуть надаватися чергові відпустки тривалістю 45 днів особам рядового і начальницького складу, які потребують подовженого відпочинку у зв'язку з особливо складними умовами проходження служби.

Крім чергових щорічних відпусток, особам рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ надаються наступні відпустки: короткострокові (за наявності поважних причин на строк до 10 днів); через хворобу; канікулярні (надаються особам,

які навчаються на очних факультетах (відділеннях) у навчальних закладах МВС України); у зв'язку із закінченням закладів системи освіти МВС України; додаткові та соціальні (по вагітності, пологах і догляду за дитиною), творчі, у зв'язку з навчанням.

Працівникам органів внутрішніх справ гарантовано також пенсійне забезпечення за вислугу років, пенсії по інвалідності, а також пенсійне забезпечення в разі втрати годувальника членів сімей працівників органів внутрішніх справ, які загинули чи померли або пропали безвісти.

Разом з тим наявність у працівника органів внутрішніх справ права на спеціальну пенсію не позбавляє його можливості набутти та реалізувати право на інші види пенсій. Стаття 6 Закону України «Про пенсійне забезпечення» встановлює, що коли у особи є право на різні державні пенсії, то цій особі призначається одна пенсія за її вибором, за винятком пенсій інвалідам внаслідок поранення, контузії чи каліцтва, що вони їх дістали при захисті Батьківщини або при виконанні інших обов'язків військової служби, або внаслідок захворювання, пов'язаного з перебуванням на фронті чи з виконанням інтернаціонального обов'язку.

Є. Г. Азарова з цього приводу зазначає, що «можливість набуття права на пенсію є додатковим стимулом для громадян, які поступають на державну службу чи перебувають на ній. В той же час така можливість повинна сприяти своєчасному вивільненню з роботи літніх осіб, ротації державних службовців» [17, с. 127]. Що стосується спеціального пенсійного забезпечення членів сім'ї працівника органів внутрішніх справ, то, на нашу думку, воно повинно гарантувати їм більш високе матеріальне забезпечення, якщо вони втратили годувальника за обставин, пов'язаних з його службою. У статті 29 Закону України «Про пенсійне забезпечення військовослужбовців, осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ та деяких інших осіб» зазначено також, що такі гарантії надаються членам сім'ї [18]. Під час проходження служби в органах внутрішніх справ у особового складу можуть виникнути захворювання, які з'являються і розвиваються поступово під систематичним впливом факторів, притаманних даній професії. На відміну від загальних захворювань, вони завжди пов'язані з роботою. Державне особисте страхування покликане надати додаткову матеріальну допомогу самому застрахованому або членам його сім'ї шляхом виплати страховою організацією застрахованому умовлену договором страхову суму.

Усі особи рядового, начальницького та деякі особи вільнонайманого складу, згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 19 листопада 1991 року № 627, підлягають обов'язковому державному особистому страхуванню. Страхування здійснюється Національною акціонерною страховою компанією «Оранта» у порядку

та на умовах, визначених змінами і доповненнями, внесеними постановами Кабінету Міністрів України від 9 березня 1995 р. № 165, від 22 березня 1995 р. № 206, від 28 червня 1997р. № 664, Інструкцією Правління Національної акціонерної страхової компанії «Оранта» та Міністерством внутрішніх справ України «Про порядок проведення державного обов'язкового страхування осіб рядового, начальницького та вільнонайманого складу органів і підрозділів внутрішніх справ України» № 3792 від 31 серпня 1992 р., а також Законом України «Про міліцію».

Інструкція визначає порядок сплати страхових платежів, оформлення документів, необхідних для прийняття рішення про виплату страхової суми і безпосередньо виплати страхових сум з державного обов'язкового страхування осіб рядового, начальницького та вільнонайманого складу органів внутрішніх справ України відповідно до чинного закону України «Про міліцію» та Положення про порядок і умови державного обов'язкового особистого страхування осіб рядового, начальницького та вільнонайманого складу органів і підрозділів внутрішніх справ України.

Погіршення здоров'я, що сталося в період проходження служби в органах внутрішніх справ, може виникнути в будь-який період часу, незалежно від місцезнаходження співробітника та обставин, які спричинили втрату здоров'я. Страхова подія, що настала в період проходження служби в органах внутрішніх справ, – поняття більш широке, ніж страхова подія, що настала при виконанні службових обов'язків, пов'язаних з охороною громадського порядку, громадської безпеки і боротьбою зі злочинністю. Адже кожна подія, що трапилась при виконанні службових обов'язків, пов'язана з проходженням служби в органах внутрішніх справ. Проте, не кожна страхова подія, що настає в період проходження служби в органах внутрішніх справ, пов'язана з охороною громадського порядку, громадської безпеки і боротьбою зі злочинністю. Тому правові наслідки отримання захворювання (травми, каліцтва, поранення) в період проходження служби і правові наслідки отримання захворювання (травми, каліцтва, поранення) при виконанні службових обов'язків, пов'язаних з охороною громадського порядку, громадської безпеки і боротьбою зі злочинністю, є різними.

На жаль, обмежені розміри статті не дають змогу розглянути інші види гарантій працівників ОВС, а тому їх аналіз ми продовжимо у наступних статтях.

Резюмуючи вищенаведене, зробимо такі висновки:

1. Під юридичними гарантіями працівників ОВС пропонуємо розуміти передбачені нормативними актами засоби (способи), умови, за допомогою яких забезпечується реалізація наданих їм прав та виконання покладених на них завдань і обов'язків під час

службово-трудої діяльності, а також реалізації їх прав після її завершення.

2. Юридичні гарантії, встановлені законодавством, які забезпечують реалізацію наданих працівникам прав, можуть носити як нематеріальний, так і матеріальний характер.

3. Роль юридичних гарантій у службово-трудовах відносинах полягає у забезпеченні додаткового соціального захисту працівників ОВС, окрім того, яким вони користуються на загальних підставах.

Список літератури: 1. Рішення Конституційного Суду України від 20 березня 2002 року № 5-рп/2002 у справі щодо пільг, компенсацій і гарантій // Вісник Конституційного Суду України. 2003. № 4. 2. Лавриненко О.В. Правове регулювання прийняття на службу в органи внутрішніх справ: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.05 Х., 1998. 3. Про міліцію: Закон України від 20 грудня 1990 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 4. Ст. 20. 4. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст.141. 5. Юридичні терміни. Тлумачний словник / В. Г. Гончаренко, П. П. Андрушко, Т. П. Базова та ін; за ред. В. Г. Гончаренка. К., 2003. 6. Популярна юридична енциклопедія / Кол. авт. В. К. Гіжевський, В. В. Головченко, В. С. Ковальський та ін. К., 2002. 7. Румянцев О. Г., Додонов В. Н. Юридический энциклопедический словарь. М., 1996. 8. Юридичний словник-довідник. За ред. Академіка НАН України Шемшученка Ю. С. К., 1996. 9. Словник синонімів української мови: В 2 т./ Бурячок А. А., Гнатюк Г. М., Лозова Н. С. та ін. К., 2000. Т. 2. 10. Земельне право України: Підручник / За ред. Погрібного О. О., Каракаша І. І. К., 2003. 11. Грузінова Л. П., Короткін В. Г. Трудове право України: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Ч. 3. К., 2003. 12. Толкунова В. Н. Трудове право. Курс лекцій. М., 2002. 13. Прокопенко В. І. Трудове право України: Підручник. Х., 1998. 14. Процевский А. И. Заработная плата и эффективность общественного производства. Х., 1975. 15. Бурак В. Я. Єдність і диференціація правового регулювання трудових відносин робочого часу, часу відпочинку і заробітної плати на підприємствах: дис... канд. юрид. наук: 12.00.05. Львів, 1999. 16. Голованова Е. А. Переводы рабочих и служащих на другую работу. М., 1986. 17. Комментарий к Федеральному закону «Об основах государственной службы в Российской Федерации» / Под ред. Л.А. Окунькова. М., 1998. 18. Про пенсійне забезпечення військовослужбовців, осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ та деяких інших осіб: Закон України // Відомості Верховної Ради України. 1992. № 29. Ст.399.

Надійшла до редакції 19.01.07